

ביאור הדף מסכת הוריות דף ב'

יש דין שכאשר בית דין מורים הלכה בטעות להתיר איסור, ועשו רוב ישראל על פיהם, הבית דין מביאים קרבן.

ואומרת המשנה שמה שאם הורו בית דין למשל שחלב מותר, ועשה היחיד על פיהם ועבר על האיסור, וכגון שאכל חלב, הדין הוא שהוא פטור. ולא רק אם אכל יחד עמם אלא גם אם אכל אחריהם או שהם לא אכלו אלא שהוא אכל על פיהם פטור.

אבל אם אותו היחיד היה ידע שבית דין טועים, או תלמיד שראוי להורות בעצמו וידע שבית דין טועים, כי היה סבור שצריך לעשות כדברי החכמים אף באופן כזה, חייב קרבן, כי לא יכול לתלות את מה שעבר על האיסור בבית דין שהרי הוא ידע שאסור.

גמרא. מביאה הגמרא שלדעת שמואל בית דין שהורו פסק הלכה וטעו חייבים קרבן רק אם אמרו 'מותרים אתם', ולדעת רב דימי מנהרדעא, צריך שיאמרו 'מותרים אתם לעשות'.

ומביאה הגמרא ג' הוכחות לזה, אביי הוכיח מהמשנה שאומרת שזקן ממרא חייב רק אם הורה בעירו לעשות כדבריו, אבל אם רק לימד כשיטתו פטור, ורואים שאין זה הוראה עד שיפסקו לעשות ממש, ולא רק שיאמרו את ההלכה.

ור' אבא הוכיח זאת מהמשנה שאומרת שאשה שהתירוה בית דין להינשא כי פסקו שבעלה מת, והתברר שהוא חי, אם זינתה חייבת בקרבן, כי לא עשתה זאת על דעת בית דין שהרי אם התירו אותה רק להינשא ולא לזנות, ולשון המשנה שם הורו לה בית דין להינשא ולא רק התירוה להינשא, ורואים שצריך שיורו ממש לעשות ולא רק שיאמרו שמותר.

ורבינא הוכיח זאת מהמשנה שלנו שמביאה את הדין של הורו בית דין ואומרת שאם הורו בית דין לעבור על אחת מהמצוות ועשה על פיהם פטור, ומבואר במשנה שהורו ממש ולא רק שאמרו שמותר.

מביאה הגמרא שיש שהפכו את השיטות ואמרו שלדעת שמואל בית דין שהורו פסק הלכה וטעו חייבים קרבן רק אם אמרו 'מותרים אתם לעשות', ולדעת רב דימי מנהרדעא, אפילו אם אמרו 'מותרים אתם' חייבים, ולפי לשון זו קושיות הגמרא קשות על רב דימי ולא על שמואל.

במשנה התבאר שאם היחיד עשה על פי בית דין שוגג הוא חייב, ושואלת הגמרא מדוע נאמר גם שעשה שוגג וגם שעשה על פי בית דין. ותיירץ רבא שבאה המשנה לומר שגם אדם שאכל את החלב בטעות, וכגון שהתחלף לו חלב בשומן, פטור מקרבן, כי כיון שאם היה יודע שזה חלב היה אוכלו כי בית דין פסקו שחלב מותר, לכן גם כעת שאכלו בטעות הוא חייב קרבן.

ויש שאמרו בדעת רבא להפך, שלמד רבא מלשון המשנה שוגג על פי בית דין, שרק אם אכל על פי דין את החלב פטור מקרבן, אבל אם אכלו בטעות חייב קרבן, כי לא אכלו על פי בית דין.

ומביאה הגמרא שרמי בר חמא הסתפק באופו כזה שפסקו בית דין שחלב מותר, והתחלף לו חלב בשומן ואכלו האם חייב או פטור, ורבא ניסה להוכיח לו את ההלכה בזה בכל לשון בדעת רבא כפי אותה הלשון.

לדעת הסוברים שלרבא באופן כזה פטור, ניסה רבא להוכיח מהמשנה שלנו שאומרת שיחיד עשה שוגג על פי בית דין ולא אומרת סתם שעשה על פי בית דין, שבאופן כזה פטור, אך דחה רמי בר חמא את ההוכחה, ואמר שיתכן לבאר שכוונת המשנה שרק כשעשה על פיהם דווקא חייב.

ולדעה השניה שרבא סובר שבאופן כזה חייב, ניסה רבא להוכיח מהמשנה שדווקא כשעשה על פיהם פטור, אבל אם התחלף לו חייב, ודחה רמב"ח שאפשר לבאר את המשנה להפך.

ומביאה הגמרא שנחלקו בזה רב ור' יוחנן, שלדעת רב אם הורו בית דין שחלב מותר, ואכל חלב בטעות, וכגון שנתחלף לו עם שומן פטור מקרבן, ולדעת ר' יוחנן חייב.

ומנסה הגמרא להוכיח כדעת ר' יוחנן ממשנה שאומרת שרק אדם ששב כשיודע שעבר על האיסור חייב קרבן, אבל אם לא שב מידיעתו וכגון שעשה על פי בית דין שכיון שהם פסקו שמותר, אינו שב אם יודע שחטא, הוא פטור מקרבן.

ורואים במשנה שאם טעה והתחלף לו חלב בשומן פטור, כי הרי אף אם יידע שחטא לא ישוב מידיעתו, כי הרי ב"ד התיירו את החלב.

ודוחה הגמרא שלדעת רבי יוחנן באופן כזה שלא תלה בדעת בית דין ולא אכל מחמתם, הוא נחשב שב מידיעתו, כי אם יתברר לבית דין שטעו, ממילא אף הוא ישוב בו ממה שאכל את החלב.

ועוד אומרת הגמרא שלגבי חיוב הקרבן של בית הדין שהורו שחיובם הוא רק אם רוב הציבור עשו על פיהם, באופן שהתחלף לו חלב בשומן, אפילו לרב שסובר שהוא פטור מקרבן, הוא לא מצטרף לרוב הציבור לחייב את הבית דין קרבן, כי הרי הוא לא עשה מחמתם.

במשנה התבאר שאדם שעשה על פי בית דין פטור בין אם עשה עמהם, או שעשה אחריהם או שעשה על פיהם אפילו שהם לא עשו, אבל אדם שידע שהם טועים, בין אם עשה עמהם, או שעשה אחריהם או שעשה על פיהם והם לא עשו חייב.

ושואלת הגמרא שבתחילה אמנם הסדר שהביאה המשנה שקודם שעשה, ואחר כך אחריהם ואחר כך על פיהם, פטור, זה באופן של לא זו אף זו, וכלומר שלא רק שעשה עמהם עמהם שיש בזה פחות חידוש שפטור כי עשה ממש עמהם, אלא אפילו אם עשה אחריהם פטור, ולא רק זה אלא אפילו אם עשה לבדו על פיהם פטור.

אבל שואלת הגמרא מדוע המשנה אמרה לגבי אדם שידע שטועים וחייב את הסדר הזה, הרי החידוש הגדול שהוא חייב זה אם הוא עשה עמהם, ואם כך מדוע המשנה לא אמרה קודם את החידוש הקטן יותר שחייב, דהיינו באופן שעשה לבדו על פיהם, כמו שבתחילה אמרה המשנה את החידוש הקטן יותר.

ועונה הגמרא שכאן המשנה שנתה בדרך של זו ואין צריך לומר זו, וכלומר באופן שקודם נאמר החידוש הגדול יותר, דהיינו כאן שחייב אפילו שהוא עשה עמהם, ואחר כך את החידוש הפחות יותר, כגון שעשה אחריהם ועמהם.

במשנה התבאר שאם הורו בית דין וידע אחד מהם שטעה או תלמיד הראוי להוראה חייב, ושואלת הגמרא מדוע נאמר גם שידע אחד מהם וגם תלמיד, וביאר רבא שהחידוש שלא רק תלמיד שלמד וגם יודע להבין דבר מתוך דבר חייב אלא אפילו אם הוא רק למד ואינו יודע להבין מעצמו.

ושאל אביי את רבא, שממה שאמרה המשנה תלמיד משמע רק שלמד ואף מבין מעצמו, והשיב לו רבא שלא הייתה כוונתו ללמוד זאת מהמילה תלמיד אלא ממה שאמרה המשנה גם תלמיד וגם אחד מהם, שמשמע גם תלמיד שאינו מבין מעצמו אם ידע שטעו ועשה על פיהם חייב.

במשנה התבאר שתלמיד הראוי להוראה חייב, וביאר רבא שהכוונה כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, ושאל אותו אביי מדוע אין זה נחשב מזיד שלא חייבים עליו קרבן. ואמר לו רבא שיש ברייתא שמפורש בה ששמעון בן עזאי יהיה חייב באופן כזה, ומוכרחים לומר שמדובר באופן שאף שידע שבית דין טועים הוא טעה והיה סבור שמצווה לשמוע לדברי חכמים אף באופן כזה ולכן חייב קרבן ולא נחשב מזיד.

המשנה הוסיפה בסוף, שהכלל הוא שרק אם תולה על פי בית דין פטור ואם לא חייב. ואומרת הגמרא שמה שאמרה המשנה שהתולה בעצמו חייב, באה המשנה לומר שאף אדם שרגיל לבעט בבית דין ולפסוק כרצונו, אם אכל חלב לא אומרים שאכל זאת מחמת הפסק של בית דין ולכן חייב קרבן. ובמה שאמרה המשנה שהתולה בבית דין פטור באה המשנה לומר שאף אם חזרו בהם בית דין, אם לא ידע

ועשה על פיהם פטור, ואף ששנינו את הדין הזה לקמן בפירוש בדעת רבי שמעון, כאן סתמה המשנה ולקמן פירשה את הדין.

אמר רב יהודה בשם שמואל שהמשנה היא כדעת רבי יהודה שסובר שיחיד שעשה על פי בית דין פטור מקרבן, אבל לדעת חכמים חייב קרבן.

ומביאה הגמרא ברייתא שאומרת שמהפסוק "אם נפש אחת תחטא בשגגה" לומדים שלושה מיעוטים אחד מהם הוא שאם עשו על פי בית דין פטורים מקרבן, ואומרת הגמרא שזו דעת רבי יהודה.

ומביאה הגמרא ברייתא נוספת שמשמע ממנה שאף אם עשו על פי בית דין חייבים קרבן ואומרת הגמרא שהיא דעת חכמים.

שנאמר בברייתא שהיה צד לומר שרק מיעוט קהל שחטאו צריכים להביא קרבן חטאת אבל עם רובם חטאו פטורים מקרבן כי אם הורו בית דין ורוב הקהל חטאו בית דין מביאים עליהם פר, ואומרת הברייתא שלמרות זאת לומדים מהפסוק "מעם הארץ" שאפילו אם רוב העם חטא הם חייבים להביא קרבן חטאת.

ושואלת הגמרא שהברייתא לא מדברת באופן שהקהל חטאו בלא הוראת בית דין, כי באופן כזה מדוע שנפטור אותם מקרבן, הרי בית דין לא מביאים עליהם חטאת. ואף לא יתכן שהברייתא מדברת באופן שהם חטאו מחמת הוראת בית דין, כי הפסוק "מעם הארץ" נאמר בחטא רגיל, ולא בחטא על פי בית דין.

ולכן מבינה הגמרא שהברייתא מדברת באופן שבאמת חטאו הקהל בלא הוראת בית דין, והיה צד לברייתא שאם רוב הקהל חטאו אפילו בלא הוראה יהיו פטורים, כמו שאם רוב הקהל היו חוטאים עם הוראה יהיו פטורים.

ולמעשה משמע מהברייתא שאם לא עשו רוב הציבור כהוראת הבית דין אלא רק מיעוט הם חייבים קרבן.

וניסה רב פפא לדחות ולומר שיתכן שאפילו באופן שרק מיעוט הציבור חטאו על פי בית דין סוברת הברייתא שהם פטורים, ורק היה צד לברייתא שכיון שרוב שעשו על פי בית דין, הם מביאים עליהם פר, שאף ברוב שעשו סתם יפטרו.

ודוחה הגמרא שאם זו הייתה כוונת הברייתא הברייתא הייתה צריכה לומר שאולי אפילו המיעוט שחטאו בלא הוראת בית דין יהיו פטורים, כמו מיעוט בהוראת בית דין שהם פטורים, וממה שהברייתא ניסתה ללמוד שרק רוב שעשו שלא בהוראה פטורים, משמע שמיעוט תמיד חייבים בין אם עשו שלא בהוראה ובין אם עשו על פי הוראת בית דין.

ושואלת הגמרא שהרי בברייתות לא הוזכרו רבי יהודה וחכמים, ומהיכן לנו שהברייתא שפוטרת את היחיד שעשה על פי בית דין היא דעת רבי יהודה והברייתא שמחייבת היא דעת חכמים.

ועונה הגמרא שמצינו שרבי יהודה למד במקום אחר על הפסוק "וזאת תורת העולה" שלושה מיעוטים באותו האופן שהברייתא לומדת שלושה מיעוטים מהפסוק "אם נפש אחת תחטא בשגגה".

ועוד אומרת הגמרא שהברייתא השנייה וודאי לא כדעת רבי יהודה, כי היא אומרת שבית דין שטעו מביאים קרבן על הציבור, ואילו לרבי יהודה כל שבט מביא על עצמו.